

İsmail Habib Sevük

TUNA'DAN BATI'YA

*Tuna'dan Önce – Tuna Yolunda –
Tuna'dan Sonra – Dönüş*

Hazırlayan
Erol Kılınc

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 997
KÜLTÜR SERİSİ: 541

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-552-9

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2013

2. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: Vizyon Basımevi Kâğıtçılık

Matbaacılık ve Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti

Beylikdüzü OSB Mah. Orkide Cad. Nu: 1/Z

Beylikdüzü-İstanbul Tel: (0212) 671 61 51

Sertifika Nu: 52098

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen
veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda
kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul - 2023

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / 9

TUNA'DAN ÖNCE

Karadeniz Boğazı'ndan Çıkarken

1- Boğaziçi'ne Bakışlar	15
2- Boğaz'ın Doğuşu	19
3- Varna Önünde	22

Bükreş

1- Bükreş Bizdeyken	26
2- Türkçe ve Gagavuzlar	30
3- Şimdiki Bükreş	34
4- Rusçuğa Bakarken	38

TUNA YOLUNDA

1- Tuna'yı Takdim	45
2- Bizim Tuna	48
3- Tuna Yalılarında Hatırlayışlar	51
4- Adakale'den Geçerken	55

Belgrad

1- Şehrin Görünüşü	59
2- Kalemeydanı	63

Mohaç/ 66

Budapeşte

1- Şehre Bakış.....	69
2- Gülbaba.....	74
3- Peşte Hamamları.....	78
4- Bizim Budin.....	82
5- İki Hıçkırık.....	86
6- Kovulan Ay.....	91

Viyana

1- Viyana'ya Girerken Düşünceler.....	94
2- Kanatsız Kartal.....	97
3- Hatıradan Hatıraya.....	101
4- Gösterişimiz.....	107
5- Çöküşümüzün Başı.....	111

TUNA'DAN SONRA

Berlin

1- Serçe!.....	117
2- Bir Teknik Devi.....	121
3- Berlin ve Tarih.....	126
4- Tasasız Köşk.....	131
5- Berlin'de Turfan ve Babil.....	136
6- "Hayvanat Bahçesi"ni Gezerken.....	140

Berlin ve Paris Arasında

1- "Ren"le "Marn"ı Geçerken.....	146
2- İkisinin Karşısında Biz.....	
3- İki Şehri Karşılaştırış.....	154
4- Gene Karşılaştırış.....	159

Paris'te Gezişler

1- Abidelere Bakarken.....	165
2- Rodin'in Mabedinde: 1.....	171
3- Rodin'in Mabedinde: 2.....	174
4- Gülen Paris.....	178
5- Envalid ve Pantheon.....	182
6- Onların Ölüleri.....	188

Paris'ten Sonra

Liyon'un Panoraması.....	191
Côte d'azur: 1- Marsilya'dan Nis'e.....	197
Côte d'azur: 2- Nis'ten Montekarlo'ya.....	200

DÖNÜŞ*Napoli*

1- Napoli ve Vezüv.....	207
2- Pompei.....	211

Atina

1- Atina'yı Görüş.....	218
2- Akropol.....	224
3- Gene Akropol.....	228

Çanakkale'den Girerken

1- Boğaz'ın Tarihi.....	232
2- Denizin Destanı.....	237
3- Arıburnu.....	242
4- Anafartalar.....	246
5- Çanakkale'nin Bilânçosu.....	251
Istanbul Önünde.....	257
Dizin.....	262

ÖN SÖZ

Cumhuriyet gazetesinde “Avrupa Yolundan Notlar” adıyla bazan haftada bir iki tane, bazan daha seyrek, geçen yazdan bu yaz başına kadar hemen bir yıl uzayarak çıkan bu yazıların yarıya yakını yollarda iken, yarıdan çoğu da geldikten sonra yazıldı. Bir yazlık gezi, bir yıllık yazı; bu uzun sürüş orada iken gezişten, burada iken işten baş alamadığım için olacak. Bu dıştan gelen sebep yanında bir de içten gelen bir sebep var: Acele yazmamak. Yazan fazla vakit kazanmağa kalkarsa okuyanlara vakit kaybettirir!

Sonra, tuhaf görülecek ama, vaktimi en çok emen, yazılanlardan ziyade yazılmayanlar oldu. Notlarım yazdıklarımın, okuduklarım notlarımın çoktu. Yazıya hazırlanış yazıştan ve yazılmayacakları ayırmak yazılacakları dizmekten daha uzun sürdü. Hattâ yazıp atıklarım bile belki yazılanlara yakındır. Bu, acı oluyor, fakat ölçüyü kaçırmamak için katlanılmak gerekti. Malûmat vermenin tadıyla malûmatçı görünmenin gülünçlüğü: Öncekinin tadına kapılmamağa çalışmayı okuyana karşı saygı borcu bildim.

Yazının içine biraz öz koymak; bu, yazıyı uçup giden bir duman hafifliğinden kurtarır. Yazının dışına biraz hafiflik vermek; bu, yazıyı, taş gibi toprağa saplanmaktan esirger. Ne toprakta, ne bulutta, bunu yapabildiğimi bilsem, umduğuna eren bir kimse gibi sevineceğim.

Bu çeşit gezginlik yazılarında iki yol tutulur; ya, sadece görüleni göstermek: Fakat insan gözü fotoğraf gözü değil; ya, yalnız içini yazmak: İyi ama masanın başında yazılabilecek şeyler için kıt'alar gezmek neye gerek? Yaptığım iş ikisini birleştirir de değil, kalemi kendi haline bırakıştır. Bu belki sistemcilik bakımından aksaklık olur. Ne yapalım, yazanın huyu: Olduğu gibi görünmek, bodurluk da olsa peki; göreni yanıtılarak görünmek, yükseklik de olsa hayır; aldanmışımdır, şüph yok, fakat aldatmadım.

Bu yazıların önce gazetede çıkması iyi oldu. Okuyarlardan bir takımını ya söyledikleriyle, ya yazdıklarıyla tanımış oldum. Kimisi dokunduğum şeyleri kısaca geçiverişimden şikâyetçi. Anlatmıyor işaret ediyordum. Okuyanı, bilen biliriz. Bilmeyene anlatacak kadar yayılaydım bilenin hakkını yemiş olurdum. Yazanı ür-küten, anlamayanın kalabalığı değil, anlayanın dudak büküşüdür!

Kimisi üslûbu çeşitli buluyor: Yazıların bazısı içli, bazısı fantaziymiş; kimi yerde romantik, kimi yerde lirik, kimi yerde de didaktikmişim. Yazılan şeyler çeşitli ise yazan aynı kalabilir mi? Görülenlerin ayrı ayrılığını kendimde tekleteceğime, kendimi mevzulara göre ayırmışım demek olacak. Realiteler bize değil, biz onlara uymalıyız. Böyle yaptığımıza değil, daha kudretim olup da daha fazla yapamadığıma yazık!

Bazıları, bu yazılarda kimi örnek tuttuğumu araştırmak tasasına düşmüşler. Bir imaj yapsan Haşim'i, bir tezat yakalasan Hâmid'i, bir cümleye şaklabanlıktıysan Cenab'ı, bir fikri komprimeleştirdiysen bilmem kimi hatırlıyorlar. Bir yazıda bu kadar kalabalık varsa, o yazıda yalnız yazan vardır galiba!

Bizden olmayanları tanıyanlardan bazıları da bu öneriği bizim dışımızda olanlardan aramışlar: Ya Ameri-

ka'yı yazan frenkten, ya Fransa'yı yazan İngiliz'den, ya bilmem nereyi yazan kimden... Bunları iftira diye değil, iltifat diye kabullendim: Bir yazının bize yakışmayacağını sanmak, o yazıda onlara yakışacak bir şey bulunduğunu anlatmak olacağı için!

Bazıları da “teşbih, tezat, akis” gibi san'at oyunları yapıldığına ilişti. Hiç bir şey kendi kendine ne iyi ne kötüdür. Kullanılana değil, kullanışa bakacağız. Bir insana teşbih yapıyor denmez, teşbihi iyi veya kötü yapıyor denir. Onlar ya sadece kalemimizden dışarı çıkarlar, ya dışarıdakini yakalayıp kalemimize getirirler; tezat yapmak başka, tezadı avlamak başka; birinciler rolü olmayan birer kuruluk, ikinciler yüklendikleri rolü başaran birer dirilik; onlar “mücerred”, bunlar “müşahhas”. Bu yazılardakiler hangi cinstendirler?

Buna ve bütün kitaba cevap verecek üç kişi vardır: Biri uğraşıp yazan, onu bırak; öteki nedense üzülüp kızan, onu da bırak; üçüncüsü okuyan... Onun elinde, ki bir kefesi zevkten, öteki kefesi anlayıştan, ibresi bîtaraf-
lıktan yapılma bir terazi var, herşeyi tartacak odur. Yazan ve kızan, ikimiz çekildik; yazılanla okuyan başbaşa kalsın.

Ağustos 1935

İsmail Habib

TUNA'DAN ÖNCE

*Karadeniz Boğazı'ndan Çıkarken –
Varna Önünde – Bükreş –
Rusçuğa Bakış*

KARADENİZ BOĞAZI'NDAN ÇIKARKEN

-I-

Boğaziçi'ne Bakışlar

Dünyanın her yerinde deniz de var, nehir de; fakat denizin nehir veya nehrin deniz olduğu yalnız buradadır. Tabiatın eli burada denizle nehri birleştirdi, Türk'ün eli de gene burada karayı deniz yapmıştı. Yetmiş geminin, yelken açarak Dolmabahçe kıyılarından Nişantaşı sırtlarına tırmanışı: Biz Ortazaman'ı böyle kapadık!

Ölüm ayrılığın bütünü, ayrılık ölümden parça. Karadeniz Boğazı'ndan çıkıp Akdeniz Boğazı'ndan girmek üzere, çemberleme bir seyahate çıkarken akşamın pembe yıldızları içinde ilerleyen beyaz Rumen vapurunun güvertesinden sağa sola bakıyorum.

Beşiktaş diyince, daima gözümün önüne iki isim gelir:

Beşiktaş'a yakın bir hâne-i virânımız vardır

diyen Nedim ve Beşiktaş kıyılarındaki türbesinden hâlâ sulara bakan Barbaros Hayrettin. Biri billûr, öteki tunç; biri kâğıtta şakıyış, öteki dalgada nara!

Kuzguncuğa baktım: Dökülmüş sıvalarıyla boynu bükük soluyan Hüseyin Avni Paşa'nın yalısı... İçinde üç kafanın bir gece esrarlı görüşmesinden sonra, tam karşısına düşen, azametli sarayın koynundaki mağrur ceberutu

tahtından atan yalı. Ahşap bir yalının mermer bir sarayı yenmesi ne güzel şeydi!

Boğaz'ın en dar yerine kıvrak bir taç gibi kurulan Rumelihisarı'nın ebced hesabıyla "Mehmed" 92 olduğundan o kadar burcu, "Han" 651 olduğundan o kadar da mazgal dişi olduğunu "Evliya" temin ediyor. İnanmayanlar saysın; bizzat gördüğü şeyler hakkında çok dürüst olan sevimli Evliya'ya ben inanırım. Zaten işte sıra sıra burçlar tunç kafalarını kaldırarak, sayısız mazgallar dudaklarını gerip gülererek "doğru, doğru" diyor!

Yeniköy önünden geçerken Evliya'nın secilerini hatırlamamak kabil değil: "Ekmeği beyaz, ahalisi Lâz, Yahudisi ehli-i saz, İslâm'ı az!"

Sağda Çubuklu: Veli Beyazıt, Trabzon'dan gelen oğlu âsi Selim'e burada sekiz çubuk vurmüş, onun için saltanatı sekiz sene sürmüştü. İyi ki on sekiz defa vurmamış. Sekiz çubukta İran'la Mısır'ı haklayan o şehsüvar, on sekiz çubukta elbet Hint'le Çin'i de alırdı!

"Tarabya" isminin ilk vaftiz babalığını yapan, Yavuz'un torunu Sarı Selim'dir. Anasından İslâm kanı alan bu zevk düşkününü hükümdar, o zaman tek dalyanından başka bir şeyi olmayan, buraya balık avı için gelmiş. Tutturduğu balıkları kıyımın gür yeşilli ağaçları altında pişirtip Kıbrıs şarabına meze yaparken Sokullu'ya emretmiş: Tiz buraya bir köşk yapın ve buranın ismi "Tarâbiye" olsun. Sarhoşun da kerameti oluyor demek, burası hâlâ Boğaz'ın en tarâplı yeri!

Sular köyü Sarıyer: Çırçır, bütün dünya yüzünde "Mikyasülma"sı* sıfır olan tek sudur. Serçe parmak kalınlığında akan o ince su, bütün cihan rekorunu elinde tutuyor. Su üzerinde bir rekor ama pek öyle sudan değil!

* Hidrometre: su ölçer, su kriteri (Ötüken)

Boğaziçi: *Dünyanın her yerinde deniz de vardır, nehir de; fakat denizin nehir veya nehrin deniz olduğu yalnız buradadır.*

Elli altmış yıl önce Ziya Paşa, bütün Boğaz'ı, iki kıyısı da baştan başa köşkler, kâşanelerle; bağlar, bahçelerle dolu olarak tasvir ediyor:

*İki cânibte zengin kâhlar kâşâneler yer yer
İki sâhil serâpâ bağ ü bustâ ü gülistândır!*

Namık Kemal, onun bu tasviriyle alay ederek, birçok yerleri yıkık dökük olan Boğaz sahillerini böyle düşünmek için Paşa'nın "Sen" ve "Taymis" kıyılarında gördüğü mamelelerin hayalini rüyasında sayıklayıp burasıyla karıştırdığını söylüyor!

O zamanlar ki Boğaz çok güzelmiş, öyle iken onlar gene öyle derse bugün biz ne diyelim? Adesesi alınmış göz çukurları gibi camsız pencereci eski konaklar, bu en güzel sulara görmeden bakıyorlar. Altı bükümlü Boğaz'a altı büyük hıçkırık kenetlendi!

Yuşa tepesi, Boğaz mürtesemlerinin* bu başbuğu bizi, yüksekte bir bakışla uğurluyor. "Cihannüma", oradan Boğaz'ın "üklüm büküm bir yılan gibi" görüldüğünü yazar. Boğaziçi, plâtin sırtlı bir yılan gibi kıvrılıyor da desen, kıyıları yeşil kabartmadan mavi bir şerit gibi dolanıyor da desen, bütün dünya zümrütlerini eritip kaypak bir peltelelikle akıtıyorlar da desen, nafile. Boğaz için en güzel benzetiş benzersizliktir!

Dünyanın her yerinde deniz de var, nehir de; fakat denizin nehir veya nehrin deniz olduğu yalnız buradadır!

* Yapılmış Boğaz resimlerinin (Ötüken)

Boğaz'ın Doğuşu

Karadeniz'deyiz: "İsimle müsemma arasında mutabakat aranmaz." derler, eğer aransaydı iğneye diken, dike batan demek lâzım gelirdi! Bunu bilmeme rağmen yirmi yıl önce Karadeniz'e ilk defa çıkıp da masmavi bir su görünce "Bunun neresi kara?" demiştim. Sonra kitaplardan öğrendim ki buna Karadeniz denmesinin sebebi bulutlarının çokluğundanmış. Adını kendinden değil yukarıdan alan bir deniz!

Ona haritada bakarsan büyük bir göl dersin, fakat bir de çatlak dalgalı fırtınasına tutulduysa, o zaman anlarsın ki o, Hâmid'in dediği gibi, küçülmüş ve kararmış bir okyanustur!

Bu küçük okyanus çok eskiden çok daha büyükmüş. Çünkü, zengin milletlerin refah devirlerindeki bütçeleri gibi, varidatı masrafından fazladır, iklimi serin, tebahhur* az, buna karşılık gökten inen yağmurla yerden gelen nehir bol.

Fakat ötedeki Akdeniz, sathı daha geniş, güneşi daha yakıcı, mukabilinde nehirleri daha az. İnsanlar arasında fazla bütçeler noksan bütçelerin imdadına koşmaz. Lâkin tabiat daha adaletli. Karadeniz bir gün Akdeniz'e yardım için şahlandı: Büyük bir enerji güzel bir boğaz doğurmuştur!

* Tebahhur: buharlaşma.

Evliya Çelebi Boğaz'ın açılışına ait masalı şevkli şevkli anlatır: İskender-i Zülkarneyn bütün dünyaya hâkim olmak emelindedir, yalnız İzmir melikesi Kaydafa buna baş eğmiyor. O zaman kara olan Marmara filân hep onun ülkesi. Bu yerleri almak imkânsız. İskender bir gün tebdil olarak Kaydafa'nın mülküne girer, istilâ çarelerini yakından anlayacak; fakat tanılıp hapse atılır. Ancak melikeye karşı harbetmiyeceğine yemin ederek kurtulur!

Hâmid'in *Eşber*'deki İskender'i cihangirlik emeliyle Sumru'nun aşkı arasında kıvrandır; aşkını dinlese cihangirlik, dinlemese aşkı gidecek. Evliya'nın İskender'i de cihangirlikle yemin arasında sıkıştı. Kaydafa'ya harbetse yemin var, etmese cihangirliğe veda. Hızır imdadına yetişir: Karadeniz'i Akdeniz'e akıt, hem Kaydafa'nın mülkünü ortadan kaldırmış, hem de yeminini bozmamış olursun! Yedi yüz bin amele üç sene çalışır, Karadeniz Akdeniz'e akmıştır!

Masal yalan değil, İskender amelelerinin kazmasını kaldır, gerisi doğrudur! Boğaz'ın iki tarafındaki kayalar aynı, bayırlar aynı, belli ki yekpare bir toprak kütlesi sonradan yarıldı; masalın sonuyla ilmin keşfi burada birleşiyor. Eğer masaldaki Kaydafa Akdeniz'i sembol olarak alınmışsa bu da doğrudur, apaçık ki erkeklik Karadeniz'e, kadınlık Akdeniz'e düşüyor, besleyen o, beslenen öteki!

Masalın en yanlış yeri Boğaz'ın öyle bir ameliye ile birden açılıverdiğini söylemesidir, halbuki bu işin ne kadar uzun sürdüğünü Göksu'ya sorun, şu bizim çocukluğumuzda bile ikbaldeyken şimdi ıssız ve sönük kalan Göksu'ya; derenin kıyısındaki basamak basamak setler, bu toprakların devir devir indiğini gösteriyor: Boğaz bu hale gelinceye kadar zavallı Göksu kaç defa ihtiyarlayıp kaç defa gençleşti!

Hayatta hafif olanlar belki aşağıda kalır ama suların kanununda öyle değil: Tuna ağızlarındaki tuzu az sular hafifliklerinden aşağı inemeyince alttaki kalın sular üstünden hızla Boğaz'a doğru akıyor: Akıntıburnu'nda otur, aynı zamanda Tuna'yı seyret!

Karadeniz Akdeniz'e saniyede on bin, bazan da otuz bin metremikâbı* su veriyor. Lâkin hangi iyilik karşılıksızdır, o da buna tuz gönderir. Marmara'daki kesif tuzlu su yukarıya tazyik yapıyor, biraz kalkıp hafifleyince, daha hafif olan Karadeniz'e doğru akıyor, hem de delta yaparak, yelpaze gibi kol kol ayrılarak, denizin koynunda gözlere görünmeyen bir nehir: Bu, Boğaz'ın metropolitenidir!

Yalnız alttaki bu tuzlu nehir üsttekinin yarısı kadar, eh Karadeniz için bu da yetiştir; fazla verişi Akdeniz'in masrafına yardım için, verdiği yarısını alışı da kendisini tuzsuz bırakmamak için. İki denizin bu ticaretinden Boğaziçi, altlı üstlü, akışları ters, bünyeleri ayrı iki nehir kazandı. Yalnız ikisi de bütün Boğaz'ı dolduramıyarak, ikisi de zikzaklar yapa yapa akar. Aynı Boğaz'ın üstü iniş, dibi yokuş mu? Hayır efendim, iniş yokuş yok, bu dünya toprağında ki bütün sular mihanikle akar, Boğaz'ın iki nehriyse kimya ile akıyor!

* Metremikâb: metreküp

3- Varna Önünde

Sağda ve solda tümsekçe birer burunla derin bir kavis yapan sahilin şimalinde ve tatlı bir meyille yükselen orta boylu bir silsilenin eteğine yaslanmış, ne yatakta gibi sırtüstü düzde, ne ayakta gibi yamaçlara tırmanmış, sanki şezlongda uzanır gibi duran bir şehir!

Şehrin sağ böğründen denize doğru uzatılmış Galata köprüsü boyunda kalın bir dalgakıran. Soldan buna doğru gelen ve bundan daha ince iç mendirek; büyük dalgakırana kavuşacağı yere yakın kısmında, dört beş vapurun yan yana girebileceği genişçe bir açıklık. Denizi çaprazlayan bu iki kuvvetli pazi, Varna'ya güvençli bir liman vermiş.

Kasabanın solunda ve düzlükte istasyon binası, yüksekte ve daha solda kışla gibi iri bir gövde. Ortada rus mabetleri gibi büyüklük satmaya çalışan ağır bir kilise. Yeşilliklerle karışık ve yeşilliklere kadar serpilmiş bir sürü ev: Varna'nın panoraması fena değil; kendisinde saklanmak istenen utangaç bir sünepelik yok!

Varna'ya dıştan iki şey daha eklemeli; biri, Karantina, geniş kavisli sahilin solundaki burun üzerinde bulunan mesire ve sayfiye yeri, motorlarla gidiliyor, ağaçlık, hoş manzaralı bir varoş; diğeri, sağda, büyük dalgakıranın dışında, ucuzluğuyla meşhur plâj, en büyük nimeti şehre bitişik oluşu: Hem evinden ayrılma, hem plâjda yaşa!

Rihtımdayız. Varna her liman gibi kozmopolit. Bir sürü dil konuşuluyor. Fakat burada beynelmilel lisan Türkçe-

dir. Arabacı, şoför; lokanta, otel; çarşı, pazar, Türkçe her ihtiyacın kilidini açan tılsımlı bir anahtar. Bulgarlar, beş asır elimizde kalan Varna'da mazinin bütün hatıralarını silmişler; ne dört köşesinde dört büyük burç yükselen heybetli kalesinden bir parça, ne kırk bir camiinden bir kubbe, ne beyaz minarelerinden kalma nurlu bir sütun; fakat ne zarar, Türkçe işte altmış yıllık hâkim bayrağa rağmen, Bulgarcanın bile üstünde, bir âbide gibi bağdaş kurup oturuyor!

Varna'yı gezerken, bilmem nerede, zavallı Vassaf Bey'in mezarına rastladım: İkinci Mahmud'un en ikbalde adamıydı. Tatar Pertev Paşa'nın damadı ve padişahın hem kâtip, hem musahibiydi. Bir dediği iki olmazmış. Fakat vefa insanlarda azsa padişahlarda hiç yoktur. Âkif ve Pertev Paşalar ikbal mevkiinde rekabet tahtaravallisi oynarken Pertev Paşa Edirne'ye, Vassaf Bey de Varna'ya nefyedildiler,* "Âdil" denen hükümdar arkalarından birer de cellât göndererek her ikisini menfalarında** şehit ettiriyor. Altı beyitlik kitabe bu faciayı kekelemektedir:

*Vassaf Beyefendi ah etti azm-i ukba
Menfada Varna içre ol zat genç iken ah,
Tarih-i irtihalin Rıfkı'ya dedi hatif*

On sene evvelki Bulgaristan seyahatimizde Varna'ya geldiğimiz zaman, Rus harbinde gönüllü yazılmış ak pak bir Türk bize, o zamana ait bir türkü okumuştı. Geniş omuzlu, pehlivan yapılı, sesi davudî, o kara ve kanlı; fakat şerefli ve kahraman günlerin hatırası içinden; belki de o günlerden kalmış eski bakır tabakasına parmaklarıyla tempo tuta tuta; başka bir âlemin içine dalmış gibi derin, mağaralardan fırlayan kaynaklar gibi perdesi gittikçe

* Nefyetmek: Sürmek; sürgüne göndermek.

** Menfa: Sürgün yeri.

kabaran bir haşmetle, çelik tulgalara vurulan sadalar gibi erkek sesini yüreğinden kopararak ve yüreklerimize akıtarak söylüyor:

*Saray önü sıra sıra söğütler,
Oturmuş binbaşı asker öğütler,
Bu kavgada ölen babayiğitler*

*Oynaşır balıklar deniz dalgalı
Bugün Varnacığın başı belâli.*

*

*Arap oğlu bıçağını yağlasın,
Yağlasın da Pilevne'yi boylasın.
Bu kavgada çok analar ağlasın,
Bugün Varnacığın...*

Bu türküyü Varna semasında bizden kalma bir tapo sendi gibi sallanıyor sandım!

- Saatlerdir neye ovaya bakıp duruyorsun?

Orası büyük Varna cenginin olduğu yer. Yetmiş binlik düşman sol cenahını işte şu pırıldayan gölün bataklıklarına dayadı. Biz mahut sulhnameyi bir mızrağa takarak, İkinci Murad'ın otağı önünde, işte şu berideki tepeye diktik. Sağdan harbi açan Hunyad şu uzayıp giden ovanın öteki ufkunda büyük bir çark yapıyor. Anadolu Beylerbeyi Karaca Paşa'nın, iki misli düşmana karşı, kendi de yalınkılıç, kahramanca çarpıştığını görüyor gibiyim: Çarpıştığını ve çarpışırken şehit düştüğünü...

Başsız kalan Anadolu askeri sarsıldı ve işte ona bakarak maneviyatı bozulan Rumeli askeri de çekiliyor. Merkez yerinde, yanlar geride. Bu hâliyle cephemiz uçları aşağıya çevrilmiş, ortası çıkıntılı bir hilâl şeklini andırmaktadır,

iki yandan ilerleyen düşman da bizi ortalamak istiyor, hilâl kıskaçlanıyor gibi!

Macar kralı, cenahların davayı bitirmesiyle kendisine şeref payı kalmayacağından sabırsız, en can darbeyi bizim ordunun kalbine vurmak için birden hücumu geçiyor. İkinci Murad bundan memnun, Yeniçeriye sahte hareket emrini vermiştir. Gururla sarhoş kral, ağır zırhlı şövalyeleriyle işte tepeye doğru ilerliyor, Yeniçeriler gûya dayanamayarak iki tarafa açıldı. İlk safı yırtan düşman diğer safları da yanlara ata ata işte son noktaya gelmiştir: Muahedeyi yırtanla yırtılan muahede karşı karşıya!

Fakat ne oldu? Yeniçeriler birden çelik yaylı bir zemberek gibi düşmanı ark alıyor. Biraz önce zafer düşmanın avucundaydı, şimdi düşman Türk'ün avucunda. Hızır adlı Yeniçeri bir kılıçta kralın kellesini uçurdu. Mızrağın birinde muahede kâğıdı, diğer mızrakta kralın başı. O kâğıdı on senelik sulh namına yemin ederek bu baş imzalamıştı, on ay sonra mızraktaki kâğıt mızraktaki başı seyrediyor. Hiç bir yemin bu kadar alçalmadı, hiç bir alçaklık da cezasını bu kadar tam görmemiştir: Zafer yalnız Türk'ün değil adaletindi de.

*

* *

Vapurumuz üç dört saat oturduğu Varna'dan kalkarken, öğle güneşinin keskin ışıklarıyla tutuşmuş gibi parlayan büyük kilisenin kubbesi bana utancından kızarmış gibi göründü: Hakkı var!

BÜKREŞ

-I-

Bükreş Bizdeyken

Tarih bilen bir Macar esirinin kendisine anlattığına göre, Evliya Çelebi Bükreş'in nasıl kurulduğunu öğrenmiş:

İkinci Halife Ömer zamanında Gassanî kabilesinden Cebele kendiliğinden Müslüman olduğu halde, sonra nedense, Hıristiyanlığı kabul ederek, Bizans Kayserliğine iltica eder ve Kudüs'te yerleşir. Ömer orayı alınca bizim Müslüman kaçkını, İspanya yoluyla geniş bir çember çevirerek, oğullarıyla beraber Bizans'taki Ceneviz Krallığı'na sığınır. Kral, onun oğullarından her birine bir memleket verir, Kureyş nam oğlunu da Tuna'nın ötesine göndermiştir. Şehri kuran bu oğul, babasına hürmeten oraya "Ebu Kureyş" diyor, sonra bu "Bükreş" oluyor!

Masala pek de gülmemeli. Çünkü Yıldırım zamanında Türkler buraları aldıkları zaman orada birçok Türkçe konuşanlar ve kendilerinden olanlar görmüşlerdi. Aşağıdan gelen bu son Türkler, çok önceden oraya yukarıdan gelmiş Türkler de bulunca, Bükreş'in eski bir Müslüman şehri olduğunu anlatmak için işi Halife Ömer zamanına kadar götürmüşler: Davanın yanlışı çok, ama yalanı yok!

Rumenlerle tarihimizi açan, Firuz Paşa oldu: Birinci Kosova harbinden sonra, bir miktar kuvvetle Eflâk'ı baştanbaşa çiğnemiş ve meşhur Eflâk Emiri Mirçe'ye cizye

vermeği kabul ettirmişti. Sonra Niğbolu savaşında da, Rumeli Beylerbeyliğiyle sağ cenahta harikalar yapan bu kahraman, Ankara badiresinde, gene bir dev gibi çarpışarak, şehit oldu: Herhalde Rumenler ilk hamlede en buyk bir yiğidimizle tanışmışlardı!

Bizim kitapların Mire, Rumenlerin “Eski Mircea” dedikleri o afacan adama karşı, tarihlerimiz dört beş sefer kaydeder; o her fırsatta başkaldırmaktan uşenmezdi; biz her başkaldırırında ezmekten bıkmazdık. En son, elebi Mehmed Eflâk’a sefer açtı. Mire daha önce Bükreş’te ölmüştü, bizimki Bursa’dan Edirne’ye dolaşınca kendine nüzul geldi, atından düştü, ertesini gün büyük bir gayretle tekrar kheylnına bindi, askerine göründü, bu, yağı biten lmbanın son hamlesiymiş, öldü. Bükreş uğrunda, hükümdarların en lebisini verdik.

Lâkin intikamının alınması pek gecikmedi. Tuna muhafızı Firuz Bey, daha padişah İkinci Murad’ın gelmesini beklemeden, kendi kuvvetleriyle Tuna’yı geçti, Eflâk’a girdi. Drakula’yı yendi: Talihleri Firuz’la açılan Rumenler, bu iki kahramanı karıştırırlar, lkin ne zarar, Firuzlar ayrı ama eserleri aynı!

Eflâk’ı bu kadar seferlerden sonra neye böyle gene yerli beylere bırakırdık? Orası vatan değil, mstemlekeydi. ektik, vermedik. Kendimiz istifade ettik, kendimize yk etmedik. Uslu dursunlar diye Kırım, arkalarında bir kbus gibi dikildi. Nimetini gr, külfetini görme: İngiliz’in müstemleke siyasetini bir iki asır önlemiş bir milletiz.

Fırka gnder, ordu boz; akıncı yolla, ülke al: Türk yiğitliğinin mucizesi. Fatihsin, idareyi kendilerine bırakıyorsun; ğnedin, seviniyor; karışıktı, topladın: Türk kuvvetinin adaleti. Kendi işleri kendilerinde, yalnız baş sende: Bey iyi değilse atıyorsun, hainlik ederse eziyor. Zulmederse sille, becerikli çıkarsa taltif: Madalyanın sağ tarafı ne güzel!

Bir de solunu çevirelim: On yedinci asır sonlarındayız, artık Fener Rumlarından da âsiler çıkmağa başladığı için Eflâk Prensliği'ne kimi göndermeli diye düşünülmektedir: Bir çilingir çocuğu olduğu halde güzelliğiyle Kenan Paşa'nın karısı Atike Sultan'ın dairesine girmiş bir Rum var; yani iç oğlanlığı ediyor, kendisine Civan Çelebi denildi. Orada iyi terbiye edilmiş, Türkçe ve Rumcadan başka Farisî de bilir, mükemmel hattattır, şiirden anlar, sözü tatlı, sazı dokunaklı, varsa da Civan Çelebi, yoksa da Civan Çelebi: Eflâk Prensliği'ni buna sadaka ettik!

Bu, bizim tarihlerin Mihne Bey, Rumenlerin Mihnea dedikleri kimsedir. Artık bu da bize sadık olmazsa kim olur? Nitekim işler baştan gayet iyi gidiyor. Mihne, bir taraftan halkı memnun eder, her şey ucuz satılacak, her şey narh kor; cami yapacak, Müslümanları çoğaltacak, İstanbul memnun; verdiği emniyetle her taraftan akın akın ticaret kabileleri gelip gitmeğe başlar, tüccar memnun; öyle iken Mihne Bey, bir gün birdenbire isyan eder; en nazik Osmanlı Çelebisinden bütün Rumen tarihinin en kanlı adamı çıkmıştı!

Ne oldu? Bizim kitaplar söver sayarlar, haklıdırlar, yalnız bir de işin içyüzüne bakın: Eflâk Prensliği'nin ilk âmiri Silistire valisidir. Mihne'nin bunlardan ilk tanıdığı Fazlı Paşa oldu. Bu, yeni prensi ordusuyla götürüp Eflâk tahtına cülus ettirmekle mükellef bulunuyor. Fakat Fazlı Paşa bir türlü Eflâk'a yürümek istemez. Çünkü eski âsi beyden 20 bin altın almıştı: Mihne rüşvet uğrunda aylarca Tuna kıyılarında bekledi durdu!

İkinci tanıdığı vali daha yamandır. Köprülü Mehmed Paşa büyük kuvvetlerle başladığı seferi, padişahın budalaca vehmiyle, yarım bırakarak avdet ediyor, serdar vekilliğine Kenan Paşa'yı bırakır, şu bizim prensin velinimetini. Ordudaki kuvvetler yerlerine gidecek, Mihne dahi, kendi kuvvetleriyle ayrılmak zamanı gelince, serdar vekilinden

müsaade ister, ondan sonra Silistire valisi Aslan Paşa'ya da veda için uğrar; meğer Paşa alınmış, neye evvelâ kendine gelmedi diye. Mihne, bütün maiyetiyle, bütün zabitanı arasında prens tuğuyla, içeri girince birdenbire suratına bir tokat ve gürleyen bir ses:

- Sen Silistire valisinin kim olduğunu unuttun mu?..

Hayır unutmadı, birdenbire isyan bayrağı; bütün Rumenler ayaklanmıştı, her tarafta Türkler kesiliyor, malları yağma ediliyor, her tarafta kan ve ateş, Rumen tarihleri bile on beş bin Türk'ün katlini itiraf ederler. Kenan Paşa'nın bir iki bin kuvveti Tuna'ya döküldü, kendisi güçbelâ Yergökü kalesine canını atabilmiştir, Mihne orayı muhasara eder, İstanbul dehşet içinde: Bak a, Civan Çelebi'ye bunları o mu yapar!

Neticeyi sormayın. Bir Mihne bir imparatorlukla uğraşacak değil. Tedip büsbütün feci oldu. Yukarıdan Kırım süvarileri, aşağıdan bizim kuvvetler, bütün Eflâk baştan başa yıkılmıştır. Yalnız Bükreş'ten 26 bin esir, 600 araba mal alındı. Zaten Bükreş'e biz kale yaptırmıyoruz, isyan ederlerse tedibi kolay olsun diye. 12 bin evin çoğunu da onlar birer katlı yapıyor, yıkıldıktan sonra yapılması kolay olsun diye!

Yok canım, bu yerlere büyük tarafımızla gelmiştik, küçük tarafımızla çekildik!

DİZİN

- Abdi Paşa (Muhtelif Osmanlı tarihleri) 87, 88
Abdurrahman (Puatya kahramanı) (Endülüs tarihi) 39, 149
Abdurrahman Paşa (Nizamı Cedidci) (Tarih musahabeleri) 39
Abdülâziz (Sultan) 38
Abdülhamid 131, 137
Adriyen (Roma imparatoru) 229
Aetiüs (Kumandan) 148
Akif Paşa 23
Alber (ayı-) 129
Alemdar Mustafa Pş. (Tarihleri) 40
Alina (Süleyman peygamberin sevgilisi) 258
Apollon (Güneş ilâhı) 231
Ariyan (Tese'nin maşukası) 230
Aslan Paşa (Silistre valisi) 29
Atena (Atina şehri ilâhesi) 226
Atilâ (Tarihler) 147, 148, 149, 185
Averof 220
Aziz Ağa (Adakaleli-) 55, 57
Baküs (Şarap ilâhı) 229, 230, 231
Baldwin (İngiliz Generali) 249
Bali Bey 53, 68
Balzak (Balzac) 149, 172, 173, 177, 190
Barbaros (Hayreddin Paşa) (hakkındaki tarih) 15, 152, 202
Baudlaire (Bodler) (Meşhur eseri) 176
Beyazid I., (bak: Yıldırım) 209
Bismark 127, 129, 168
Calût 240, 241
Cenab Şehabeddin 10
Cevdet Paşa (Tarihi) 40
Cihannüma 18
Clemenceau (Klemanso) 158
Çakır Mihay 32
Çörçil (Cihan vak'aları) 237, 255
Dalou (Dalu) (Heykeltraş) 166, 167
Dante (Cehennem) 176
Daudet (Dode) (Alphonse-) (Tartaren) 198
David d'Angers (Heykeltraş) 185
Davud (Peygamber) 240
Dode Leon 162
Downey (Muhteşem Süleyman) 109
Dukvorth (Amiral) 235
Dumerg (Cumhurreisi) 162
Ebüssüut 74, 84
Elisée Reclu (Elize Reklü) (Cihan Coğrafyası) 129, 137
Etüs (Şafak perisi) 231
Evliya Çelebi (Seyahatname) 20, 26, 82, 97, 107, 234
Falih Rıfıkı Atay: (makale) 200
Fatih (Sultan Mehmed) (Tarihler) 39, 41, 64, 65, 74, 209, 219, 224, 234, 239, 241
Fazıl Ahmet Paşa 104
Fazlı Paşa (Silistire valisi) 28, 39

- Fidyas 177
 Firuz Bey 27
 Firuz Paşa 26
 Foş (Mareşal) 169, 170
 France (Anatole) 177
 Frederik (Büyük) (Umumi Tarihi) 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135
 Fuat Paşa 104
 Fuzuli 112
 Golyat (Bak: Calût) 240
 Gsell (Rodin hâtıratı) 174
 Gülbaba 6, 74, 75, 76, 77, 78
 Hamdullah Suphi (Gagavuzlar) 31, 32
 Hâmid Abdülhak (şiiirleri) 10, 19, 20, 55, 112, 201, 236
 Hamilton (Resmî rapor) 242, 249, 250, 252
 Hasan Ağa (Yeniçeri Ağası) 64
 Hasan (Yeniçeri) 64
 Hasan Mevsuf (Yüzbaşı) 239
 Havva 173
 Heryon 195, 196
 Hızır (Varna kahramanı) 20, 25, 173
 Hifestos (Zanaat Tanrısı) 230, 231
 Hindenburg 180
 Hira (Jübiterin karısı) 229, 230
 Homan (Mühendis) 137
 Honoria (Roma prensesi) 147
 Hunyad (Jan) 24
 Hügo, Victor (Les Chatiments) 175, 183, 184, 187, 192, 193
 Hürrem Sultan 110
 Hüseyin Avni Paşa 15
 İzabellâ (Kraliçe) 84
 Jan Dark 149
 Jübiter (Baş ila) 38, 175, 225, 226, 227, 228, 229, 230
 Kantagüzen (Bizans imparatoru) 233
 Kanunî (Sultan Süleyman) (Muh-telif tarihler) 94, 209
 Karaca Paşa 24
 Kara Mehmed 234
 Kara Mehmed Paşa (Budin kahra-manı) 87
 Kara Mustafa Paşa (Merzifonlu) (Tarihler) 106, 108, 111
 Karaso 96
 Kayley (General) 249
 Kenan Paşa 28, 29
 Kerim Han 113
 Kiçner 247
 Klodel 174
 Koper (General) 249
 Köprülü Mehmed Pş. 28, 39, 234
 Kör Kaptan (Venedik amirali) 234
 Lâfonten 190
 Laplas 190
 Lavvazye 190
 Lemot (Lömo) (Heykeltraş) 195
 Léonard de Vinçi 168
 Leopold (Avusturya imparatoru) 103
 Leopolt (Avusturya imparatoru) 102
 Le Ron 194
 Liman fon Sanders koyu 243
 Liman Paşa 243, 248, 254
 Lûi Louis (XIV.) (Umumî Tarih) 180, 182, 185, 195
 Mahmud (İkinci Sultan) 168
 Marie Bell 167
 Mari Terez 104, 105
 Mars (Harb ilâhı) 228
 Mehmed (Çelebi Sultan) 27
 Mehmed Akif 236
 Michelange 172
 Mihne Bey 28

- Mirabeau 158
 Mirçe (Mircea) 26, 27, 33
 Moltke (Hâtırat) 127, 129
 Molyer 190
 Montagü (madam) (Şark mektup-
 ları) 163, 259
 Mulman (Binbaşı) (Çanakkale
 Harbi) 243, 253
 Murad (İkinci Sultan) 24
 Musset (Alfred de) (Les muis)
 167, 176
 Mustafa Kemal 251
 Naima (Müverrih) 38
 Namık Kemal 17, 106, 152
 Napolyon (Umumî Tarih) 40, 66,
 104, 121, 150, 161, 168, 169,
 170, 182, 183, 184, 235
 Nedim (şair) 15
 Nofretete (Firavunun karısı) 138
 Orhan Gazi 233
 Osman Paşa (Halk cönkleri) 53,
 254
 Oto (Birinci) 129
 Pehlivan Ağa 40
 Pertev Paşa (Tatar) 23
 Posidon (Deniz ilâhı) 228
 Raphaél (Rafael) 168
 Rodin (Rodin) (Müze kitabı) 6,
 47, 163, 169, 170, 171, 172,
 173, 174, 175, 176, 177
 Rostand 176
 Rude (Rüd) (Heykeltraş) 165
 Ruso 185
 Ruşen Eşref (Mülâkat) 251
 Sadullah Paşa (Ebüzziya mecmua-
 sı) 131, 132, 133
 Saint Jean-Baptiste (Bak: Yahya
 peygamber) 172
 Schiller (Şiller) 121
 Selim (İkinci) 16
 Serhas (İran hükümdarı) (Umumi
 Tarih) 232, 233
 Silâhtar Mehmet Ağa (Müverrih)
 113
 Sobyeski (Kral)
 (Silâhdar Tarihi) 107
 Sokullu Mehmed Paşa 16, 79, 80,
 81
 Süleyman Peygamber 258
 Şariken 108
 Şinasi 185, 189
 Tahsin Paşa 254
 Temistokl 218
 Tersenkli oğlu İsmail Ağa (Cevdet
 tarihi) 39
 Tese 229, 230
 Timur 66
 Tiyer 190
 Vassaf Bey 23
 Venüs (Güzellik ilâhesi) 168, 231
 Vilhelm (Büyük) 129
 Voltaire (Volter) 167
 Yahya Peygamber 172
 Yavuz (Sultan Selim) 16
 Yıldırım (Sultan Bâyezid) 26, 33,
 51
 Ziya Gökalp 220
 Ziya Paşa 16
 Zola (Emil) 187